

enberg

ss.

bd. 6

1791

479

6,15

DE
 COHAERENTIA MVNDI PARTIVM
 EARVMQVE CVM DEO CONIVNCTIONE
 SVMMA, SECVNDVM STOICORVM
 DISCIPLINAM

DISPVATIO PHILOSOPHICO HISTORICA
 PARS PRIOR

QVAM

P R A E S I D E

IOHANNE MATTHIA SCHROECKH

HISTOR. PROF. P. O. BIBLIOTH. ACAD. DIRECTORE
 INSTITVTI REG. HIST. GOETTING. MEMBR.
 ORDIN. SOC. LAT. MARCH. BAD.
 SODAL. HONOR.

DIE IV. IVNII A. C. MDCCCLXXXV.

PVBLICE DEFENDIT

AVCTOR

GOTTLOB ERNST SCHVLZE

AA. MAG. ET DIACONVS AD AEDEM ARCIS ET ACAD.

VITEMBERGAE

LITERIS CAR. CHRIST. DÜRRII.

1785

7002

DE
COHÆRENTIA VINDI PARTIVM
EAVARVORVM CVM DEO CONVICTIOE
SVAVIA, SECVNDVM STOTICORVM
DISCIPLINAM

DISSEPTATIO INNOVENSIS HISTORICA

AVVS SVAVIA

CVAV

P R A E S I D E

IOHANNES MATTHIAS SCHROECKH

HISTORICVS ET RITICVS SVAVIAE DIRECTOR

INSTITVTI REGII SVAVIAE MANNI

ORDINIS SOCIETATIS MANNI

SOCIALIS HONOR

DISSEPTATIO AVVS SVAVIAE

AVVS SVAVIAE

GOTTLOB ERNST SCHUBERT

AVVS SVAVIAE

1928 K 944

§. I.

Munere illo, quod praebet contemplatio variorum ac grauissimorum humani generis placitorum, nullum est, nec inueniri potest, quod aut ad agnitionem animi pulchrius sit, aut ad moderanda studia nostra vtilius. Quis enim, cui est cum litteris humanitatis societas quaedam, negligere possit eorum hominum sententias ac decreta, qui ante nos maximarum rerum inuestigant rationem? omnes natura duce trahimur cupiditate rerum cognoscendarum, eaque in optimo quoque inextincta et insatiabilis manet. Cuius porro animus non admiratione capiatur cum immensam humanorum placitorum regionem conspiciat et contempletur? Haec enim regio nullas nisi discrepantes continere videtur sententias, a temeritate magis, quam a ratione profectas; at tamen, si animum accuratius intendimus, in istis variis sententiis concentum quendam cernimus, ac conspirationem, praesertim quod attinet ad principia, ex quibus ductae illae et probatae sunt, quae res magno argumento esse debet, quasdam rerum sensibus subiectarum cognosci posse a nobis proprietates, quarum sint imagines adumbratae notiones humanae, naturae quodam vinculo cum ipsis rebus colligatae; id quod ii negant, qui ερηχην i. e. dubitationem de omnibus rebus probant. Haec non parua sunt, sed maiora addi debent. Cognitio enim placitorum humanorum fontes aperit, ex quibus manarunt isti errores, qui mentibus humanis naturae verique lucem obscurarunt, proptereaque omnium studiorum dux et magistra est nuncupanda. Profecto etiam insipientis esset arrogantiae, veterum spernere placita, et intacta relinquere, quasi iis natura dedisset ingenia, ad verum videndum

hebetiora. Et quanam efficacior medicina nostrae inconsultum sanare possit mentis obsequium, quo magistrorum nostrorum, ad quos plerumque tempestate quadam deferimur, opiniones amplectimur et decreta, ad quae deinde quasi ad saxum per omnem vitae cursum adhaerescimus, quam diligens studium omnium placitorum, quae patronos habuerunt graves? Idcirco summi in philosophia viri iudicarunt, optimam docendi methodum consistere in expositione omnium systematum, et rationum, quibus fulta sustinentur; sic enim discipulorum ingenia acui, temeritatemque in assentiendo propelli posse existimarunt. Quae denique nobis oritur nova et perspicua lux benignitatis divinae, quae rerum humanarum curam habet pulcherrimam, cum intenta mente, et uno aspectu varias cognitionis humanae contemplamur vicissitudines? Quid enim isti viri quos diversis temporibus ac locis divinus excitavit afflatus, ut tenebras mentes humanas opacantes dispellerent et veri virtutisque vim illustrarent, significant, nisi provideri hominibus a Deo benignissimo?*) Quid incrementa illa quibus omni tempore et nostro potissimum doctrina amplificata est, quid inquam magis clamant, quam, humanas opiniones providentiae optima esse subiectas? Quid portendunt aliud, quam hoc, fore aliquando tempus, ubi expressa veritatis vestigia omnibus, aut saltem plurimis hominibus sint apparitura?b)

§. II.

- a) Antiquae philosophiae contemptio est ignorantiae confessio. Pleni sunt Graecorum et Romanorum libri optimarum sententiarum, a natura veroque haud alienarum, quas ab ipso Deo accepisse videntur. Si qui sunt qui hoc a me inconsideratius dictum esse putent, ii divinam providentiam extenuantes et in angustias depellentes, meliora discant, a viro inter homines christianos summo, Clemente Alexandrino Stromatum L. I. c. 5; ubi et religionem christianam et philosophiam Graecorum a Deo fluxisse, dicit; et per haec homines ad illam praeparatos esse Iustinum Martyrem in Apologia 1. secutus affirmat.
- b) Constante Deo in administrando hoc mundo id curat et providet, ut quaevis res paulatim perfectior et excellentior evadat. Haec rerum creaturarum ad meliorem conditionem progressio, nec terminum habet aut finem, nec impediri potest aut tolli. Quicquid accidit, huius ad melius progressionis causa accidit. Eadem

§. II.

Has potissimum ob utilitates omnes, qui de litteris humanitatis et de sapientia iudicare potuerunt, decreverunt, ab eo, qui in cognitione veri ac falsi proficere velit, non modo non negligenda esse placita omnis antiquitatis, sed potius diligenter investiganda. Quae nos quoque impulerunt, ut huic parti cognitionis humanae operam navaremus, et nunc ex illa aliquid ad differendum proponeremus. Cumque mens diu haesitaret, quod placitum, quorum tanta est copia et multitudo, ut vix a nobis una possint comprehendi, quam familiam, quam aetatem attingeret, delata tandem est ad Zenonis Cittiei nationem, cuius principes et propter ingenii aciem, et propter disciplinae praestantiam, cum summis in philosophia viris comparandi, imo multis anteponendi sunt. Quorum quidem excellentia et sapientia excitavit ex nostris homines non focordes, ut partim omnem Stoicorum disciplinam, partim illius praecipua capita litteris suis amplecterentur et illustrarent. Ab his tamen summis viris neglectum, aut non satis explanatum esse, (pace eorum omnium hoc dixerim) eum stoicae doctrinae locum, qui de mundo nostro eiusque effectore et conservatore agit, intellexi; et inde natum esse puto multum et varium de impietate Stoicorum, et de eorum placitis repugnantibus rumorem, quem nunc refutare cogito. Penes alios sit huius laboris iudicium;

A 3

cium;

Eadem lex divina in placita humani generis dominatur. Gravissimi errores a nonnullis suscepti alii praebuerunt transitum ad veritatem faciliorem et tutiorem. Nisi, exempli causa, Sophistae fuissent, nec Socrates, nec Antisthenes, nec Plato extitissent, nisi Scholastici nec Cartesius, nec Lockius, nisi Spinoza nec Leibnitus. Quis igitur est, qui neget, universum genus humanum ex erroribus, quos singuli efflutivere homines, plus incrementi, quam detrimenti accepisse?

- e) Catalogus eorum qui interpretati sunt doctrinam Stoicam, videatur apud Heumannum in actis philosophorum part. I. p. 730. quibus novissimus et praestantissimus adnumerandus est Tiedemann, Vir Cel. cuius expositio systematis Stoici perpetua produit Lipsiae 1776.

cium; non enim is sum, qui se ab omni errore et lapsu liberum putet, aut se redargui et refelli animo ferat iniquo. Laboris nostri non exiguum erit praemium, si ad veri investigandi studium excitaverimus alium quendam in explicandis veterum philosophorum placitis nobis callidiorum.

§. III.

Ne autem in explicatione doctrinae Stoicae de Deo ac mundo laboremur et Zenoni eiusque familiae ea tribueremus, quae nunquam probarunt, duas nobis scripsimus leges, quas constanter sequeremur. De his admonendi sunt lectores, ut rite possint de nostra iudicare oratione. Priorem quidem iubet omnium systematum et inprimis Stoici systematis ratio, alteram et nostrae quaestionis et animi humani vult res ac natura. Prior autem haec est: Placita philosophorum non sunt separatim contemplanda, nec ad singulas voces est adhaerendum, sed totius disciplinae ambitus et nexus est considerandus. Hanc legem tulit Baco de Verul. sapientiae restaurator, et nostrorum philosophorum paedagogus; videatur illius de augmentis scientiarum L. II. c. 3. eaque vim suam obtinet in explicatione omnium systematum, inprimis vero ab eo non debet negligi, qui Stoicorum vult tractare disciplinam. Hi enim ita adamarunt ordinem aptamque compositionem, ut ferre nihil admitterent, nisi quod cum tota disciplina conspirare videretur.^{d)} Posterioris legis haec est formula: Omnis apud veteres Dei cognitio et notio copulata fuit cum imagine quadam corpo-

^{d)} Compositionis aptae in doctrina stoica Cicero est testis locuples, vid. de Finibus L. II. c. 22. qui interdum ita ab illa captus est, ut suam de omnibus rebus dubitationem desereret, et eorum placitis assentiretur. Zenon quidem porticum suam ex iis lapidibus, quos antiquiores philosophi conciderant, extruxit, eiusque disciplina fere nihil continet quod novum sit et antea inauditum; tamen horum fragmentorum nova est apud Stoicos compositio et alligatio, ut vix cognoscas, unde sumta sint, et plane mireris, qui e placitis, undiquaque congestis, excitari potuerit aedificium aptum, et undique suis numeris expletum.

corporea, responditque formae cuidam, in sensus incurrenti, in quam eum incluserunt; considerandum est igitur in explicando veteris familiae philosophicae de Deo placito illud simulacrum, quod cum natura divina coniunxerunt. Hanc legem ingenii humani fert ratio ac historia. Omnis enim cognitio humana, a sensibus ducta, sero procedit ad notiones, quae habent cum rebus sensibus perceptis, tantum comparationem sive analogiam, et in quibus terrena ista imago, e qua ductae sunt, evanuit. Vnde iam coniectura assequi facile possemus, si etiam apud scriptores veteres eius rei mentio fieret nulla, omnem antiquitatem a notione purae mentis, cuius natura omni caret extensione, abhorruisse. At aperte dicunt, mentem corpore vacantem ne intelligi quidem posse. vid. Cicero Acad. Q. L. IV. c. 39. et in libris de natura Deorum saepius. Et, ne forte vocabulum illud, quod de Deo et mente humana adhibent, cum dicunt, illum et hanc simplex quiddam *ἀσωματον* esse, nos decipiat, cavendum est. Quae enim res simplicis vis sit apud Veteres, patet ex eodem Ciceronis loco, nam quaerit, si animus simplex utrum ignis, an anima, an sanguis sit? Vnde duo efficiuntur, primo: simplex id apud veteres dici, quod non sit compositum ex quatuor elementis et dissimilibus naturis vid. Cicero de N. D. L. III. c. 14. Deinde: antiquitatem copulasse cum notione dei formam et imaginem corpoream. Hic de Deo et de anima humana cogitandi mos viguit, ni fallor, usque ad Cartesium, qui primus negavit vim intelligendi et appetendi in eo esse posse, quod extensionem habeat et dividi possit. vid. eius Medit. VI.

§. IV.

Placitum quod nobis ex philosophia Stoica explicandum sumus, est illa palmaris de nexu omnium mundi partium, quo et inter se, et cum Deo iunctae permanent, sententia, quam tanquam suae philosophiae arcem ubique defendunt, et qua veluti
funda-

ti fundamento omnis de Deo, providentia divina, virtute, fato, divinatione, vitaque post mortem, apud hanc familiam innititur doctrina. Dicunt nempe, omne quod est, esse unum atque continens, non avulsum a ceteris, non simplex, non solitarium, omniumque rerum colligationem infinitam. Ipsos audiamus Stoicos de hac coniunctione mundi partium differentes. Antoninus eam sic describit των εις εαυτον L. VII. §. 9. παντα αλληλοις επι-
 παλεκεται. και η συνδεσις ιερα, και σχεδον τι εδεν αλλοτριον αλλο αλλη. συγκα-
 τατετανται γαρ, και συγκοσμη τον αυτον κοσμον. κοσμος τε γαρ εις δια
 απαντων, και θεος εις δια παντων. adde L. VI. §. 38. Seneca ep. 92.
 Totum hoc, quo continemur, et unum est et Deus, et focii eius
 fumus et membra, adde ep. 95. Huius colligationis rerum
 omnium duplex est ratio. Prima pertinet ad mundum, quem cer-
 nimus, resque omnes, quibus ille constat, quibuscum cohaerent
 simul mentis humanae actiones ac motus. Altera ad Deum eius-
 que cum omni mundo coniunctionem referenda est. Erit igitur
 et nostra oratio bipartita, prima pars res coelestes terrestres, et
 actiones humanas complectetur, harumque rerum omnium co-
 pulationem summam. Secunda de Deo aget, et, qualis huius
 cum mundo sit nexus secundum Stoicos, investigabit.

§. V.

Omnia, secundum Stoicos, rerum genera primo sic cohae-
 rent, ut nullum avulsum a ceteris per se ipsum constare, aut
 cetera si absint, vim suam et naturam conservare possit. Omnis
 mundus est, ut illis placuit, unum quasi corpus, cuius ne mini-
 ma quidem pars sine totius detrimento deesse potest, et cuius
 omnes artus propter coniunctionem cum toto, vigent, aluntur
 sustentantur, statimque marcescunt ac intereunt, quando a cete-
 ris avelluntur. Iam in quatuor primis naturis, ex quibus omnia
 constata sunt, inest haec continuata copulatio; nam ex terra aqua,
 ex aqua aer, ex aere aether, qui et ignis est, nascitur, vicissimque
 retror-

retrorsum, ex aethere aer, ex aere aqua, ex aqua terra. Et, quanquam harum quatuor naturarum sunt diversae proprietates^{e)} et imparia momenta;^{f)} tamen una nunquam sine altera est, aut esse potest.^{g)} Par est ratio rerum superarum et inferarum, quae ex his elementis effectus sunt, una alteram nutricatur sustinetque, una ceterarum causa facta est, nec ulla sine interitu ac mutilatione ceterarum et totius mundi mutatione deesse potuit.^{h)}

§. VI.

Partium porro, ex quibus mundus constat, est continuata quaedam contagio, quae graece συμπαθεια dicebatur,ⁱ⁾ quare, quae in mundo sunt, non cohaerent ut gleba aut lapis, aut aedificium, aut machina, aut grex, quorum singulae partes non sentiunt ceterarum partium vicissitudines, et interitum, sed ut artus corporis animantis, quorum singulorum percussio, motus, actio, perpeffio per totum simul pertinet, et in maxime distantibus quoque sentitur et efficax est.^{k)} Ex hac totius mundi conspuratione

e) Diog. Laert. VII. S. 137.

f) Plutarch de Placitis I. 12.

g) Seneca N. Q. L. III. c. 10. Cic. de N. D. L. II. c. 33.

h) Anton. L. V. §. 8. ἕκαστοι τῶν σωματῶν ὁ κόσμος ταῖσιν ὅμα συμπληρῆται. — περὶ τῆς γὰρ τοῦ ὁλοκληροῦ, εἴη καὶ ἔτιμ διακρίψης τῆς συνάφειας καὶ συνίχνης ἁστίε τῶν μερῶν, ἄτα καὶ τῶν αἰτίων. Seneca N. Q. II. c. 5. Epictetus apud Arrianum L. I. diff. 6. Cic. de N. D. II. c. 53.

i) Vid. Cic. de N. D. III. c. 11. ubi Cotta respicit ad Balbi orationem L. II. c. 7.

k) Anton. L. IV. §. 40. ὡς ἂν ζῶσι τοὶ κοσμοί, μίαι ἄστιά, καὶ ψυχὴν μίαν ἔπιχον, συνίχως ἐπιχόν; καὶ πῶς εἰς αἰσθησὶν μίαν τῆν τετα (scil. κόσμῳ) πάντα ἀναδιδόται, ad huius sensum omnia referuntur i e ad omne rerum genus, quod in mundo gignitur, pertinet et distribuitur sensus ac perceptio reliquorum generum. Sextus Empiricus adv. Phys. I. segm. 78. vberius hanc totius mundi contagionem explicat; non aperte quidem nominat. stoicos, et iis hanc de contagione tribuit sententiam, sed, ut omittam et omnium interpretum auctoritatem, qui orationem istam ex Stoica philosophia petitam esse volunt, et vocabulorum a Sexto usurpatorum testimonium, iisdem enim semper vtuntur Stoici, cum de cognatione mundi partium differunt, series orationis apud Sextum declarat Stoica esse, quae proponit; cf. v. c. segm. 77. apud Sextum cum oratione Balbi apud Cicer. de N. D. II. c. 8. et segm. 88. cum c. 12. et 13. apud Ciceronem.

ac cognatione probarunt Stoici vim siderum et ceterarum rerum coelestium in rebus terrenis. ¶ Omnes enim singulorum hominum mores, animi, casus, vitaeque actiones, (dependent, ut ipsis placuit, ex affectione et traiectione siderum, aeris temperatione, locique, ubi quisque nascitur, natura.) ¶ Vinculum, quo constricta omnia tenentur, et quo partes huius mundi maxime distantes ita copulatae et alligatae sunt, ut una alterius habeat sensum, retrorsumque in illam vim suam exferere possit, aer est, qui ubique diffusus coniunctionem perpetuam conservat,^{m)} et vacuum ex hoc mundo tollit eique nullum locum relinquit.ⁿ⁾

§. VII.

Videri quidem nonnullis potest propter hanc rerum omnium colligationem et contagionem continuatam, totus mundus fuisse apud Stoicos una substantia et unum individuum, cuius sint omnes res, quae in eo gignuntur et quibus constat, mera attributa ei accidentia, et, si ita dictu fas est, modificationes quaedam. Sed Stoici improbant hanc mundi notionem, quae humani ingenii aciem superare, et animum nostrum, si eam comprehendere studemus, perturbare videtur. Docent enim, ex diversis et contrariis rebus compositum esse mundum, quarum nullam genus, nullaque species alteri plane sit^{o)} similis planeque eadem et

f) Vid. Cic. de Fato c. 4. ubi Chrysippo haec de sideribus sententia tribuitur.

m) Seneca N. Q. L. II. c. 4. aer iungit coelum et terram, quia vtrique per hunc consensus est, supra se dat quicquid accipit a terris, rursusque vim siderum in terrena transfundit.

n) Diog. Laert. L. VII. segm. 140. *ἐν δὲ τῷ κόσμῳ μὲν οὐκ ἔστι ἀλλ' ἡμισθα αὐτοῦ.*

o) Seneca N. Q. L. VII. c. 27. Mundus ex diversis compositus est. — Tota huius mundi concordia ex discordibus constat ep. 113. Circumspice omnino corpora, nulli non et color proprius est et figura sua, et magnitudo. Inter cetera, propter quae mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo quod in tanta rerum copia nunquam in idem incidit, etiam quae similia videntur cum contuleris, diversa sunt. Plutarch adv. Stoicos pag. 1077. edit. Francof.

et quarum quaevis propriam habeat indolem et *intra se*.^{p)} Vera itaque Stoicorum de mundo et eius, quibus continetur, partibus, haec est sententia; quaevis res quae in mundo est, si cum universo comparatur, illius pars et membrum necessarium est, efficiens talem, qualis nunc est, rerum naturam. Si contra per se consideratur, res quaelibet perfecta est substantia, et absoluta, propria vi gaudens.

§. VIII.

Huic omnium in mundo rerum continuationi et coniunctioni arctissimae nulla alia mundi figura et forma aptior visa est, quam rotunda et globosa; haec enim est, quae alias omnes contineat figuras, quae nihil habeat asperitatis et lacunosi, nihil, quod nimis longe a ceteris rebus distet; hac igitur figura mundi rotunda effici volebant Stoici rerum maximarum coelestium ac terrestrium perpetuam conspirationem, copulationem, mutuamque unius rei in alteram efficaciam ac vim. Vid. Cicero de N. D. L. II. c. 45.

§. IX.

Quem ad modum vero omnia rerum genera, quae insunt in hoc mundo, constricta et colligata continentur, nec sine hac continuata coniunctione cohaerere possunt, sic etiam eorum, quae fiunt, et mutationum, quas habent res coelestes ac terrestres, perpetua ac continuata est quaedam coniunctio et contagio; cuiusque rei vel minimae et abiectae, ortus, interitus, effectus, et perperio, fluit ex rerum maximarum ortu, obitu, effectu, et perperio, harumque vicissim ex illarum. Id, quod in una mundi regione fit, est causa aut effectus eius, quod in altera et remotissi-

B. 2

ma

p) Seneca l. c. singula animalia singulas debent habere substantias. — Quod aliud est, suum oportet esse et proprium, et totum et intra se absolutum.

ma factum est, alterum alterum iuvat, illiusque comes est. 7) Harum mutationum series aeterna est, descendens inde a prima mundi constitutione, et desinens cum omnium rerum interitu. 7) Propter hanc eventuum omnium conspirationem nihil subito, aut nulla causa antecedente et adiuvante factum est. Quicquid evenit, in aliis iam tanquam semen inerat. 7) Mundus instar embryonis et partus imperfecti est; quemadmodum in embryone iam insunt futuri animantis existentia, partium circumscriptio, lineamenta, quae deinde certo tempore maturata proveniunt; sic omnium eventuum ratio ac series in prima huius mundi natura ac constitutione inest; quae sunt, immatura iam inde ab initio mundi aderant, proptereaque necessario sunt, nec impediri, aut coerceri possunt. Haec causarum et factorum series aeterna, continuata et immutabilis, fatum est, 7) quo omnia quae facta aut futura sunt, secundum Stoicos, fiunt.

§. X.

q) Haec eventuum omnium colligatio consequens est doctrinae de cognatione rerum omnium, sed et seorsim probatur a Stoicis; Antoninus L. IV. §. 40. *παντα παται των γινομενων συντατα*. L. V. §. 8. L. VI. §. 42. *παντες ος εις αποκτισμα συνεργουν*. Seneca N. Q. L. III. c. 29.

r) Seneca cui bonis viris mala fiunt c. 5. causa pendet ex causa, privata ac publica longas ordo rerum trahit. N. Q. L. III. c. 29. ab initio mundi usque ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debeat, inclusum est, ut in semine omnis futura ratio hominis comprehensa est, etc. Anton. L. X. §. 5. *ο, τι αν σοι συμβουνη, ταυτο και εξ αιτιας προκτιστικαυαζιτο*. L. IV. §. 26. L. V. §. 8.

s) Anton. L. IV. §. 36. *σπιγμα παται το αν τι εξ αυτου ιταρμιν*. Cicero de Div. L. I. c. 55. nihil est factum, quod non futurum fuerit, et nihil est futurum, cuius non causas id ipsum efficientes natura contineat.

t) Fatum a Chrysippo sic definitur; est *φυσικη συνταξις των όλων εξ αιδια των ετιρων τοις ετιροις ετακολεθειτων*. apud Aul. Gell. N. A. L. VI. c. II. cf. Cic. de Divin. L. I. 55. Seneca Conf. ad Helv. c. 8. de Benefic. L. IV. 7. Secundum Anton. fati ratio dependet non solum a causis proxime aut longinque antecedentibus, sed etiam a causis per omnes universi partes longe lateque sese extendentibus vid. L. V. §. 8. Seneca cur bonis viris mala fiant c. 5. irrevocabilis humana pariter ac divina cursus vehit ep. 77. Fata rata ac fixa sunt, atque magna et aeterna necessitate ducuntur.

§. X.

Ex hac causarum omnium colligatione et ordine continuato probarunt Stoici divinationem, ac rerum futurarum scientiam, eaque apud illos nihil aliud est, quam scientia causarum et signorum, quae eventuum consecutionem antecedunt. Quae quamquam proprie tantum in Deum cadit, quoniam is solus tenet et perspicit seriem causarum unumquodque efficientium; tamen et homini partem huius intelligentiae causarum et signorum futura declarantium, relictam esse voluerunt, aut divinitus datam, aut arte et observatione longinqua comparatam. Videatur Ciceronis de divin. L. I. in primis c. 52, 56 et 57. Quocirca mihi persuasum est, divinationem apud Stoicos magis ex rationibus physicis et naturalibus, quam ex superstitione natam esse.

§. XI.

Sequitur, ut doceam, quae sit Stoicorum de actionibus mentis humanae, eiusque appetitione sententia. Ex iis, quae nunc disseruimus, iam coniectura assequi possumus, Stoicos abhorruisse a doctrina eorum, qui hominum actiones ex voluntate libera et arbitrio nasci volunt. Si enim omnia, quae fiunt in mundo, aeternae legis necessitate, quae fatum dicebatur, fluunt et veniunt, humanae etiam actiones, maxima et gravissima pars eorum, quae fiunt, ex ista necessitate derivari debent. Haec coniectura probatur omnium, qui Zenonem secuti sunt, auctoritate, testimonio et consensu, in hocque omnis conspirat Stoa, humanas actiones esse articulos necessarios illius perpetuae mutationum omnium catenae, cuius summus articulus initio rerum omnium alligatus est, novissimus vero rerum omnium est finis ac determinatio. Sed, ne quis forte temere nos hic locutos esse putet, explicabimus Stoicorum doctrinam de humanarum actionum natura et lege, ac considerabimus, quid in iis fortuitum ac arbitrarium putaverint.

B 3

Actio-

Actionum humanarum, secundum Stoicos, hic est ortus. *Visa*,^{*)} antecedunt, iisque impellimur ac movemur. Tum assensio *ὕποληψις*, quae est de bonis ac malis iudicium, sequitur. Post oritur aut appetitio, *ὄρεσις*, aut declinatio *ἀφορμη*, quae cum constanter manent, existit *ἐκκλησις*, et *ὄρεξις*, illa est declinatio permanens, haec appetitio permanens, ad futurae vitae institutionem necessariae, et Academicorum inconstantiae ac *ἐποχη* oppositae. *Visa*, iudicaverunt Stoici, non esse in nostra potestate, sed nobis inferri vi quadam, cui non possit resisti;^{*)} et nos in ea fati ac perpetuae legis necessitate incidere. (Quicquid enim fit, fato factum est) Quod vero attinet ad nostrum de visis iudicium, nostramque assensionem, nec haec nostrae voluntatis liberae est, nam causas habet, nihil enim sine causa fit;^{*)} et hae causae positae sunt in visis, quae aut sola ratione percipiuntur, aut extrinsecus per sensus nobis offeruntur,^{*)} nec mens nostra assensionem potest retinere, sed perspicuis cedere cogitur, eodem modo, ac lanx ponderibus impositis deprimitur.^{*)} Appetitio autem et declinatio profus dependet ab assensione, natura enim sua cogitur homo salutaria petere et pesti-

- *) *Visa* graece dicebantur *φαινομένη*, iisque comprehendebantur tam notiones sensuales, rebus externis per sensus perceptis excitatae, quam intellectuales, ex notionibus sensuabilibus ductae, quae et notiones puri intellectus nancupantur. De varia verbi *φαινομένη* apud Stoicos potestate, et de diversis visorum apud Zenonem et Chrysippum natura videatur Tiedemann in libro supra laudato Parte I. pag. 60. sq.
- *) Stoicus apud Gellium N. A. L. XIX. c. 1. dicit, *visa* animi non voluntatis sunt neque arbitraria, sed vi quadam sua inferunt sese hominibus noscitantia.
- *) Videatur Chrysippi argumentatio apud Ciceronem de Fato c. X. motus sine causa nullus est; Ergo et assensio, quae animi motus est, sine causa nulla est. Et secundum Plutarchum de Stoicorum repugnantis p. 1045. negavit idem, hominis esse, velle aliquid cum desit causa, quae illum impellat, aut cum rationum contrariarum paria sint momenta.
- *) Videatur Plutarchus l. c. ubi Chrysippus negasse dicitur supervenientem quandam animi nostri facultatem, quae tollat dubitationem ex paribus rerum contrariarum momentis ortam.
- *) v. Cicero Aead. Q. L. IV. c. 12. Perpetua erat Stoicorum cum Academicis altercatio, qui et percipi aliquid posse negabant, et assensionem retineri posse affirmabant.

pestifera fugere. ^{b)} Εκκλησις denique et ὄρεξις, nostrarum actionum necessitatem augent. Ex hac Stoicorum doctrina apparet, eos statuisse, eandem esse actionum humanarum necessitatem immutabilem ac ceterorum eventuum, quorum consequentia dependet a totius naturae copulatione, cognatione, ac prima constitutione.

§. XII.

Quamquam haec de fato sententia antiquissima sit inter homines, et omnem exsuperet aetatem philosophorum, tamen nunquam defuerunt, qui se illi opponerent, et cum fato aut iusta virtutis praemia, et honores, aut peccatorum vituperationes et poenas conciliari posse negarent. Id etiam Stoicis usu venit; fuit magna obtrectatorum turba, Stoicam de fato et ratione actionum humanarum sufficiente opinionem calumniantium; neque illos rationibus refutarunt, sed ut fere semper mos fuit, elicientes ex hac de fato sententia ea, quae cum virtutis studio vix conciliari posse viderentur. Quanta hoc animi contentione factum sit, apparet ex Plutarcho, de rep. Stoic. p. 1050, Cicerone in libro de fato, et Gellio. N. A. VI. 2. Adversariorum nonnulli, fato omnem e vita tolli actionem putabant, idque affirmabant argumentatione illa, quae dicitur ignava ratio, ἀργος λόγος, secundum quam omnis in vita labor, cura, et diligentia supervacua sunt, nihilque efficiunt. Huius rationis consequentiam bene refutavit Chrysippus distinctione inter simplicia et confatalia aut copulata. Vid. Cicero de Fato c. 12. et 13. et Seneca N. Q. L. II. c. 37. qui propter hanc distinctionem et preces Deo rite adhiberi posse, et votorum vim esse ac efficaciam ostendit. Alii vero gravioribus telis Stoicos per-

mabant, quibus positus et susceptis Stoici putabant et actionem et virtutem tolli vid. Cic. l. c.

^{b)} Vid. Epictetus in Enchirid. c. XXXVIII. edit. Berkel. *πιθυμει γαρ προς ταυτο παρ ζωης, τα μη βλαβερα φαινομενα, και τα ατιμα αυται φευγειν και εκπριποδην τα δε ωφελιμα, και τα ατιμα αυται μητισην και τιμητηνην.*

persecuti sunt, sic enim concludebant; si omnia fato sunt immutabili, etiam actiones humanae, maleficia, vitiaque fato sunt, nec committi non possunt; id si ita est, peccatorum iustae vituperationes, supplicia, poenae esse non possunt. Vid. Gellius N. A. L. VI. c. 2. et Plutarchus de repugn. Stoic. p. 1050. Cum igitur Stoici se undique premi, et ex doctrina de fato vitiorum impunitatem, quam semper improbarunt, elici posse sentirent, ab hac reprehensione sese liberare, et necessitatem immutabilem ab assensionibus remove, et causarum seriem sempiternam tueri studebant. Invenit igitur Chrysippus discrimen causarum perfectarum et adjuvantium, seu proximarum, illae *αὐτοτελεῖς*, haec *προκαταρατικαί* graece dicebantur vid. Cic. de Fato c. 17. et Plutarchus de repugn. Stoic. p. 1055; eaque doctrinam de fato cum illa de arbitrio hominis conciliare voluit. Huius distinctionis haec est ratio. Perfectae causae in se habent vim necessitatis insuperabilem, ita ut ea, quae ex illis fiunt, non possint aliter fieri, ac futura sunt, v. c. semen est perfecta causa futurae arboris, continens huius partes, figuram, genus, nec arbor futura fuisset, nisi semen affuisset. Proximarum causarum longe alia est ratio, eas adesse quidem oportet, ut aliquid efficiatur, sed illis nulla inest necessitas, quae efficiat, ut ita eveniant ea, quae futura sunt, ac eveniunt. Lapide cylindro hanc proximarum causarum illustrem rationem, cuius similitudine etiam Chrysippus utitur in expositione causarum proximarum. Si nempe cylindrus monte praeceps protruditur, impulsio est causa proxima motus cylindri, quae nisi antecessisset, cylindrus nunquam locum mutavisset. At haec impulsio non est causa, ut aut velocius aut tardius lapis decurrat, id enim dependet a forma cylindri magis aut minus rotunda, et a natura montis, magis aut minus praecipitis; Eadem secundum Chrysippum nostrarum assensionum est ratio. Quod in cylindro impulsio, id in assensionibus nostris visum efficit, visum nos excitat et commovet; at quae inde oritur assensio, illiusque

que natura, non a viso, sed a nostri animi natura proficiscitur, haec illam moderatur. Hac distinctione causarum efficere voluit Chrysippus, et assensiones nostri esse arbitrii, et omnium mutationum causas esse efficienter antecedentes. Sed haec distinctio causarum Chrysippea pugnat cum isto physico praecepto, quo omnia, quae fiunt, causa fiunt, causa enim, quam introduxit Chrysippus proxima, non est causa, sed casus fortuitus; id brevissime ostendam. Ponatur igitur, $\tau\delta A$, quo visum intelligo, sit causa proxima $\tau\delta \alpha$, β , γ , δ , quae sint assensiones diversae naturae ac virium, v. c. approbationes et reiectiones magis aut minus vehementes, quae omnes secundum Chrysippum ex viso A oriri possunt. Si ergo $\tau\delta A$ efficit assensionem α , casu id fit et nulla ratione, nam propter naturam $\tau\delta A$, et β , et γ , et δ , assensiones $\tau\omega \alpha$ differentes oriri potuerunt; Deinde id, quo $\tau\delta \alpha$ differt a $\tau\omega \beta$, γ , δ , nullam rationem habet in $\tau\omega A$, alias $\tau\delta A$ non fuisset causa, proxima $\tau\delta \alpha$, sed perfecta. Causa proxima igitur non est causa, sed casus fortuitus, et qui distinguunt inter causas perfectas et proximas, proprie dicunt: aliorum eventuum sunt causae, aliorum nullae. At Chrysippus non fuit tam hebetis ingenii ac in physicis plumbei, ut diceret, nostrarum assensionum nullas esse causas, sed id, quod in causis proximis deest, repetit a natura mentis, qua singulari quisque homo praeditus est, hancque naturam animi nostri causam esse dicit, ob quam quis illud potius, quam hoc approbet et eligat, et non approbet. Sed quid haec verba, *natura mentis nostrae*, significant? aut facultates et vires, quibus quisque pollet, aut harum facultatum exercitationem et conformationem; tertium excluditur. Si facultates, quas quisque habet, significant, tunc assensiones non sunt nostrae voluntatis, nam facultates et vires proprias quisque Deo debet, Deus ergo esset nostrarum assensionum auctor. Sin autem verbis, *natura mentis nostrae*, indicatur virium a Deo acceptarum conformatio, tunc etiam humano arbitrio nihil relinquitur. Etenim nostrarum virium for-

matio copulata est eum iis factis, quorum nos fuimus spectatores et comites, idque neququam in nostra positum est voluntate, et incipit inde a prima infantia, in qua quisque conscientia sui ipsius caret, coecoque impetu fertur. Hac igitur distinctione causarum nihil efficitur in quaestione de libertate assensionum humanarum, et pugnat cum illo placito, quo omnia, quae fiunt, causis fiunt. Postquam autem Stoici coeperant, factorum in hoc mundo et assensionum humanarum explicare rationem, coacti sunt, eius quoque, quod fieri potest et non potest, explicare naturam, et de hac obscura et ab ipsa natura involuta quaestione suum proponere iudicium. Quae cum nuperrime rursus inchoata pepererit novam inter nostros homines altercationem, et ad doctrinam de fato pertineat, non alienum esse iudico, virorum inter antiquos acerrimorum de eadem re proponere iudicium et altercationem. Haec de eo, quod fieri potest ac non potest, quaestio, comprehenditur ratione dominante, cuius sapientia apud veteres fit mentio.

§. XIII.

Huius rationis dominantis, quae graece plerumque *κυριευων λογος*, dicta est, naturam explicarunt Plutarchus de rep. Stoicorum p. 1055. qui eam *λογον περι δυνατων* appellat, Cicero de Fato, et Epictetus apud Arrianum L. II. Diff. 19. Qui quoniam uberius, quam illi, eam exposuit, sequendus videtur. Verba autem Arriani haec sunt. *Ο Κυριευων λογος, απο τισυτων τινων αφορμων ηρωτησθαι φαινεται. Κοινης γαρ ουσης μαχης τοις τρισι τουτοις προς αλληλα, τω, το παν παρελληλυθος αληθες αναγκαιον ειναι και τω, δυνατω αδυνατον μη ακολουθειν. Και τω, μη δυνατον ειναι ο ετ' εστιν αληθες, ετ' εσται. Συνιδων την μαχην ταυτην ο Διοδωρος, τη των πρωτων δυευ πιθανοτητι συνεχρησατο προς παρασατιν τε, μηδεν ειναι δυνατον ο ετ' εστιν αληθες, ετ' εσται. Λοιπον ο μεν τις ταυτα τηρησει των δυευ, οτι εστι τετι δυνατον, ο ετ' εστιν αληθες, ετ' εσται, και, δυνατω αδυνατον εα ακολουθει. ου παν δε παρελληλυθος αληθες αναγκαιον*

παιον εστι, καθαρως οἱ περὶ Κλεανθῆν Φερεσθῶν δοκουσιν, οἷς ἐπὶ πολὺ συνηγορήσεν Αντιπατρος. Οἱ δὲ τ' ἄλλα δύο, ὅτι δυνατον ἐστὶν ὅ ἢτ' ἐστὶν ἀληθες, ἢτ' ἐσθ' καὶ, παν παρρηλυθος ἀληθες ἀναγκασμον ἐστὶν. δυνατω δ' ἀδυνατον ἀκολουθεῖ. Reliqui scriptores graeci ac latini de hac ratione, quantum memini, praeter nomen nobis nihil reliquere. De ea autem haec tenenda sunt.

1. Arriani locus ita legendus est, ut eum emendavit Vptonus in observationibus ad Arrianum. Delendus nempe articulus in verbis τὸ παν παρρηλυθος; deinde etiam particula μη delenda est in propositione tertia, alias istae tres enunciationes non sunt ex repugnantibus, ut patet ex Diodori ratiocinio.

2. Verborum haec est potestas. Αφορμα, quibus argumentatio nitebatur, sunt principia, rationes, propositiones, eadem vi occurrit hoc verbum apud Diog. Laert. L. VII. segm. 76. ubi de rationibus usurpatur, quibus axiomata vera nituntur. ἀληθες apud veteres id dicebatur, cuius est instantia aut in superiori tempore aut in sequenti vid. Cicero de Fato c. XII. et Sextus adv. Log. L. II. f. 88. ἀληθες ἐστὶ ὁ ὑπαρχει τε καὶ ἀντικειται τινι, (scil. falso, quod non existit.) Verbum ἀκολουθεῖν autem usurpatur de copulatione enunciationum praemissarum in syllogismo rite facta vid. Sextus Emp. adv. Log. II. segm. 304. propositionis igitur secundae δυνατω ἀδυνατον μη ἀκολουθεῖ haec est potestas, notio eius: quod fieri potest, excludit contrariam eius, quod non potest fieri, et nunquam τὸ δυνατον potest mutari in ἀδυνατον. Cetera verba evidentia sunt. De rebus ipsis haec notanda sunt.

3. Concedebatur ab iis, qui tunc temporis τὸ δυνατον et ἀδυνατον anquirebant, veras esse tres istas propositiones, quas ab initio capitis ponit Epicictetus, si per se singulae considerentur, sed contrarias esse, si comparentur inter se et coniungantur. Non tamen ita sibi sunt contrariae, ut quaevis excludat reliquas duas, sed ita, ut positis binis tollatur tertia. Inde etiam efficitur, ut possit esse triplex de earum compositione sententia, quarum primam Dio-

dorus Megareus της αφοριστικῆς μαρτυρίας, alteram Cleanthes, tertiam Chrysippus, Stoicae disciplinae principes, probarunt.

4. Pertinent autem propositiones tres παν παρῆλυθος ἀληθές ἀναγκαιον ἐστὶ, δυνατῶ ἀδυνατον μὴ ἀκχεῖσθαι, et δυνατον ἐστὶ ὅτι ἐστὶ ἀληθές ἢ ἐστὶ; ad quaestionem, utrum res quae in mundo gerantur, necessariae sint nec ne, et utrum omnes, an quaedam tantum. Qui sumtis duabus primis, tollit tertiam, necessitatem rerum omnium, et praeteritarum et futurarum, affirmat; quod fecit Diodorus; qui duas posteriores sumit, omnium factorum ponit contingentiam; hoc fecit Cleanthes cum suis; qui primam et tertiam copulat, ponit necessitatem rerum praeteritarum et futurarum contingentiam; quae fuit Chrysippi sententia. Sed hoc uberius illustrandum est.

5. Diodorus ponebat propositionem primam, omne praeteritum necessario verum est, et alteram, τῷ possiblei excluditur τὸ impossibile, et inde recte colligebat, quicquid igitur neque nunc verum est, nec aliquando verum erit seu fiet, id omnino fieri non potuit, et quicquid fieri potest, id aut iam est, aut certo futurum est. cf. Cicero de Fato c. IX. Si ergo quaeritur, utrum possibile fuerit, ut Socrates cicutam non biberet, e Diodori sententia respondendum est, non fuit possibile, quoniam non est factum, si fuisset possibile, ut non biberet, certo non bibisset. Diodoro itaque placuit, modum τῷ possiblei esse hunc mundum, et quod in eo factum, aut certo futurum est, quod autem nec factum nec futurum est, id omnino fieri non potuisse.

6. Cleanthes ponebat propositionem alteram, τῷ possiblei excluditur τὸ impossibile, i. e. concedebat, has notiones sibi repugnare, si in se spectentur, et universe, nec in eandem rem possibile et impossibile cadere posse. Addebat vero tertiam quoque propositionem, fieri posse, quod nec sit verum, nec futurum sit, atque sic recte colligebat, falsam esse propositionem primam, omnia praeterita esse necessario vera. Dabat nempe hoc, veritatem

tem habere res praeteritas ob propositionem secundam, nec e vero in falsum converti posse; sed negabat, *necessario* inesse illam veritatem in rebus praeteritis, putabatque, eas alio quoque modo evenire potuisse, et ponebat omnium rerum contingentiam. Si ergo quaeritur, utrum Socrates etiam alio modo interire potuerit ac periit, secundum Cleanthem sic erat respondendum; Socrates cicuta quidem vere periit, sed nulla inerat in hoc mortis genere immutabilis necessitas, etiam aliud mortis genus Socrati potuit accidere. Ex his apparet notionem τὰ possibilem, secundum Cleanthem late patere, et in ea omnia contineri, quae cogitari possunt et tanquam vera recipi, etiamsi nunquam vere accidant.

7. Chrysippus tanquam arbiter honorarius, medium inter Diodorum et Cleanthem ferire voluit, horumque conciliare defensum; quocirca posuit primam et tertiam propositionem, indeque collegit, falsam esse secundam. Scilicet largiebatur, omnia praeterita necessario esse vera, et possibile esse etiam id, quod nunquam vere futurum sit, et inde putabat consequi, ut τὸ possibile non semper excludatur τὸ impossibile; in omni enim re futura incertum esse, quid sit eventurum, et fieri ea quoque posse, quae antea visa fuerant *advenata*. Ergo ad quaestionem de morte Socratis sic erat secundum Chrysippum respondendum. Antequam mortuus est Socrates, aliud quoque mortis genus fuit possibile, nunc postquam cicuta mortuus est, omnia reliqua mortis genera pertinent ad *advenata* cf. Cic. de Fato c. 7. His apparet, secundum Chrysippum notionem τὰ δυνατὰ et latiore et strictiorem fuisse. Latior, quae complectitur omne, quod cogitari potest, valebat in omnibus rebus futuris. Strictior autem, quae praesentis mundi definitur statu et circumscriptione, valet tantum in rebus praeteritis. Hae sunt trium summorum in antiquitate philosophorum de possibili et impossibili tres variae ac dissidentes sententiae.

8. Hoc autem differendi genus, appellarunt veteres λογος κυριευοντα propterea, quod ista disputatio pertinebat ad fatum, et quaestionem de rerum necessitate ac contingentia. Proprie igitur λογος κυριευων latine est exprimendus: ratiocinium fatale. Sic verbum κυριευειν de fato occurrit apud Plutarchum de repugn. Stoicorum p. 1055, ubi fatum dicitur κυριωτατη πασων αναγκη; apud Gellium autem fatum nuncupatur rerum domina ac arbitra N. A. L. VI. c. 2.

9. Ex his omnibus sequitur, ut λογος κυριευων non sit ratiocinii quoddam genus fallax et captiosum, ut multis videtur, v. c. Menagio ad L. II. Diog. Laertii segm. 108. qui tamen praeter nomen nihil de hoc ratiocinio compilavit, sed obscura quaestio de δυνατω et αδυνατω, quae a veteribus, huius generis quaestionibus non faventibus, propterea adnumeratur captionibus dialecticis, quod in ea definienda facile poterat errari, et magna in ratione differendi desiderabatur exercitatio, si quis eam vellet explicare, ac suum de ea re defendere iudicium.

§. XIV.

Si autem quaeritur, quae fuerit vera et propria Stoicorum de fato et de libertate humanarum actionum sententia, (quae enim hucusque de distinctione causarum chrysippea, et de rerum omnium contingentia, secundum Cleanthem, aut futurarum, secundum Chrysippum differuimus, ea pugnant cum horum virorum, et totius familiae sententia de causarum quidque efficientium serie aeterna, immutabili, et continuata, quam constanter defendunt;) respondendum esse existimo; Stoicos proprie in voluntate hominis libera nihil reliquisse, sed omnium eventuum necessitatem immutabilem statuisse. Quae autem hi viri, de causis proximis, et de rerum omnium contingentia differunt, ea propter adversariorum cavillationes et calumnias perpetuas differuerunt, eo quidem consilio, ut a se removerent illorum invidiam et obrectationem, quibus certo

certo persuasum est, doctrinam de fato non conciliari posse cum virtutis studio, praemiis, et laudibus. Indeque factum esse existimo, ut alii Stoici, et hi quidem non ignobiles, totum hoc genus differendi de rerum contingencia, et causarum distinctione, improbarent, et intactum relinquerent. Videatur Epictetus apud Arrianum L. II. diss. 18. et 19. qui quaestiones de factorum necessitate aut contingencia inutiles esse iudicat, et respuit. Antoninus autem, et Seneca, nisi me quaedam forte fugiunt, has quaestiones nunquam tetigerunt aut tractaverunt. His concessis, nova et gravior oritur quaestio. Qui enim Stoici suam de fato sententiam conciliare potuerunt cum doctrina de virtutis studio, praeceptisque suis in disciplina morali? Hoc profecto concedet quisque, cui fuit cum antiquitatis monumentis societas quaedam, post Socratem, et Antisthenem, nullos inter veteres extitisse philosophos, qui de pietate, honore, et precibus, quae Deo exhibendae sunt, de officiis, quae aliis tribuenda sunt hominibus, de cura, quae in reipublicae, et eorum, qui nobiscum cognationis vinculo coniuncti sunt, salutem est conferenda, qui de mentis humanae dignitate et honestate, tot ac tam magnifica suis hominibus tradiderint praecepta, quanta Stoici tradiderunt. Nulla porro familia suos ad iustitiam colendam, et ad honestatem in omni vitae actione tuendam, ita adhortata est, ut Stoici, qui mihi in primis effecisse videntur, ut in mentibus suorum civium pietatis ac decori sensus ac studium remaneret, nec penitus opprimeretur philosophorum, voluptati primas partes tribuentium, dominatu ac auctoritate. Haec ergo omnia aut non serio et ex animo suis tradiderunt hominibus Stoici, aut pugnant cum physiologia. Sed quis se hac velit contaminare impietate, et familiam tam venerabilem, qualis Stoica est, accufare simulationis, quae respuens constantiam diu occultari non potuisset? Ergo Stoici sua praecepta physiologica deserere solebant cum ad praecepta de moribus ventum esset? Sed nec hoc dixerim; Nova ratione conciliare studebant doctrinam de fato cum

cum virtutis praeceptis, i. e. se iungebant quaestionem de fato a virtutis studio; Tuebantur nempe illum arbitrii et liberae voluntatis sensum, quem indidit pectori nostro divina providentia, et qui statim se prodit, cum de omittenda aut perpetranda actione deliberamus. Hic nostrae libertatis sensus, perpetuus nostrarum actionum comes, dux erat Stoicis in quaestionibus moralibus, harumque cum vita communi coniunctione. Propter hunc sensum dicunt hominem esse liberum, libertatem esse *αὐτοπραγίαν*, hominem posse a se arcere pericula, morbum, casus graves, improbitatem; et eum esse omnium actionum dominum supremum et unum. Longe alius erat apud Stoicos doctrinae de fato usus et applicatio, pertinens tantum ad quaestionem de divina providentia, administratione universi mundi, et quae cum his cohaeret, de tolerandis casibus humanis. Sic secundum Senecam ep. 16. doctrina de fato adhortari nos debet, ut omnes casus fortiter perferamus; et secundum Epictetum apud Arr. L. I. c. 12. debent homines propter necessitatem, qua omnia in hoc mundo administrantur, iis rebus contenti esse, quae ipsis accidunt, nec unquam accusare divinam providentiam, quae universi causa bene omnia disposuit. Quando de hac omnium eventuum necessitate differunt Stoici, tunc ille liber dicitur, qui composito animo fatum sequitur, et iis rebus contentus est, quas ei immutabilis naturae lex tribuit.

§. XV.

Restat, ut doceam, quis sit, secundum Stoicos illius coniunctionis, contagionis, et necessitatis, qua omnes mundi partes, earumque quas habent mutationes, cohaerent, effectus atque consequentia. Nimirum non alius nec deterior, quam universi mundi, et omnium, quae in eo insunt, rerum status optimus; nihil enim in eo, nec melius effici, nec melius administrari potuit, ita, ut si quis in eo quicquam corrigere vellet, aut impossibilia desideraret, aut optima depravaret. c)

statu

c) Vid. Cicero de N. D. II. 34.

statu optimo uberius illustranda est sententia. Primum docent,
 omnia quae fiunt propter incolumitatem et conservationem universi
 ita esse constituta. Hanc tutantur coelestium rerum conversio-
 nes, anni vicissitudines, hominum et ceterorum animalium or-
 tus ac interius, et omnes rerum mutationes, terrae tremores ac
 motus, inundationes, bella, seditiones. Sine his rebus omnibus
 totius integritas manere non potuisset.^{d)} Quin et omnis impro-
 bitas, et quicquid ab hac perpetratur flagitii, ad universi salutem
 pertinet, nec haec sine illa constare potest. ^{e)} At non solum uni-
 versi mundi optime constituta est salus ac integritas, sed et singu-
 lorum individuorum, inprimisque hominum; horum felicitas
 cum totius mundi salute archissime copulata est. ^{f)} Malum, se-
 cundum Stoicos, in hoc mundo nullum est, si nempe malum est
 effectus felicitatem humanam minuens aut plane tollens; omnia-
 que quae possunt generi humano accidere illius saluti accommo-
 data sunt, et illi maximas afferunt utilitates. Sic corporis humani
 fabricatio sollers ac subtilis, a qua morbi, dolores, debilitates,
 aliaque huius generis incommoda oriuntur, maximarum utilitatum
 est effectrix, nec sine illa corpus humanum ad tam varias et arti-
 ficiosas operas aptum esse potuisset. Videatur Chryssippi oratio
 apud Gellium N. A. L. VI. c. I. Par est reliquorum malorum, quae
 homini evenire solent, ratio; omnia enim, quae nobis dura et aspe-
 ra videntur, ut morbi, opum amissio, egestas, cognatorum et
 amicorum mors, mutilatio corporis et alia huius generis, non id
 spectant, ut cruciemur, sed ut excitemur ad constantiam, forti-
 tudi-

d) Vid. Arriam L. I. diff. 12.

e) Id aperte docet Chryssippus apud Plutarchum de repug. Stoicorum p. 1050.
 ἡ κακία γίνεται πρὸς κἀτὰ τοὺς φυσικῶς λόγους, καὶ, (ὡς ἔγωγε εἶπω) οὐκ ἀχρηστὸς γι-
 νεται πρὸς τὰ ὅλα, ἕτι γὰρ τὰ γὰθα ἔν. et pag. 1051. et contra Stoicos p. 1065.

f) Anton. II. 3. παντὶ φυσικῶς μερὶ ἀγαθόν, ὁ φέρει ἢ τὰ ὅλα φυσικῶς, καὶ ὁ ἕκαστος ἐστὶ
 φυσικόν. L. IV. §. 23. παν μοι συναρμολογία, ὁ σοὶ ἰσαρμολογεῖται, ἢ κορμὴ L. X. §. 20.
 συναρμολογεῖται ἕκαστῳ, ὁ φέρει ἕκαστῳ ἢ τὰν ὅλων φυσικῶς, καὶ τότε συναρμολογεῖται, ὅτι ἕκαστος φέρει.

tudinem, temperantiam, ceterasque virtutes, quibus omnis humana felicitas ac salus continetur. §)

§. XVI.

Quibus expositis quis est, qui non intelligat, in phyflogia Stoica iam inesse semina illius doctrinae, secundum quam omnia in hoc mundo optime et perfectissime constituta sunt et effecta, illius nempe doctrinae, cuius patrocinium hodie gravissimi et acerrimi philosophi susceperunt, quae et una maiestate divina digna, et ad placandum animum humanum aptissima est. Concedo quidem, Stoicos non ita magnifice et praeclare de omnibus rebus statuisse, ut illi, qui hodie mundi statum optimum defendunt, praefertim rerum omnium progressionem sempiternam ad maiorem felicitatem et perfectionem ignorant, de eaque nihil dicunt; sed nunc iam est apud illos conditio rerum omnium optima et absoluta; tamen multa docent Stoici, quae nitent ac laudanda sunt. Fortasse autem ad maiora ascendissent, si eorum de immortalitate animi sententia certior fuisset; hanc magis optant, quam probant, ut et reliqua omnis antiquitas. Nostri homines facile praeflare potuerunt Stoicis, cum lux divinitus missa, ad meliora et certiora de maximis rebus nos erudiverit.

g) Vid. Senecae liber cur bonis viris mala accidunt cum sit providentia, inprimis c. 3. et 5. et Anton. L. V. §. 8. Haec rerum omnium ut nunc est, constitutio et administratio optima ac perfectissima causa etiam mihi esse videtur, quare Stoici crediderint, mundum renovatum post praesentis exustionem eundem futurum esse, qualis hic noster nunc est, eisdem habiturum esse partes, vicissitudines, incolae, et eundem prorsus ornatum. Vid. Lactantius divin. Instit. VII. c. 23. Eusebius praep. evang. L. XV. c. 18 et 19.

PLVR. REVER. CLARISS. DOCTISS. QVE

SCHVLZIO

S. P. D.

IOHANNES MATTHIAS SCHROECKH

*E*st, quem socium TIBI esse voluisti in conflictu publico, cui hic libellus TVVS exponendus est, non hoc mihi muneris datum existimo, ut laudibus TVIS praedicandis hoc loco inserviam, cum in eo, post summae in me benevolentiae TVAE testificationem, videri possem animo magis meo obtemperare, quam iudicio; tamen, qui fidei et simplicitatis historicae exemplar quoddam merito sequor in iis omnium maxime, quae publice a me aguntur, lecturos libellum TVVM latere nolo, cur eidem nomen meum inscriptum sit. TV quidem VIR PL. REV. et argumentum illius delegisti, nobile sane ac dignum, in quo elaboraret industria TVA, et in eo tractando ita versatus es, ut nequaquam TIBI verendum sit, ne accusaris a iudicibus aequis et intelligentibus, in compendium tantum a TE missa esse, quae doctissimi scriptores de his doctrinae Stoicae capitibus, ad aetatem usque nostram exposuerunt. Nam primum fontes huius historiae, qui quidem supersunt, denuo TIBI adeundos censuisti; deinde cum interpretes, qui ex iis hauserunt, placitorum Stoicorum, de quibusdam nimis tenui-

PLIV. REVER. CLARISS. DOCTER. VIV.
tenniter aut obscure tradiderint, in aliis explicandis plurimum inter se dis-
fenserint, hoc egisti maxime, neque TV, si quid video, infeliciter, ut iis
partim curiosa investigandi diligentia, partim sollertia quadam iudicandi,
novam lucem affunderes. Quod inprimis patere arbitror in explana-
tione eius coniunctionis, quae ex mente Stoicorum, Deum inter et mun-
dum intercedit; ubi non modo sparsa passim et parum ab aliis animadversa
veri vestigia collegisti, sed etiam praeclarorum ingeniorum honori consu-
luisi, ne porro videantur nimis abhorrentia ab omni ratione dixisse.
Quare cum hic libellus plane TVVS sit, mori magis quam necessitati obse-
culturus, in eo defendendo TIBI adero. Sed iam alios ex hoc documento
ingenii atque doctrinae TVAE augurari velim, qualis in docendis bonis
litteris, et in augendis decoribus amplissimae atque ornatiissimae gentis
TVAE futurus sis. Equidem non modo candidis votis TE TVAQUE
omnia prosequar; sed etiam officiorum quovis genere, quae TIBI apud
me semper erunt paratissima, efficere studebo, ut intelligas, me secundis
rebus TVIS, velut meis, lactari, et amoris TVI in me perpetuam ve-
hementer concupiscere. Vale.

DE
COHAERENTIA MVNDI PARTIVM
EARVMQVE CVM DEO CONIVNCTIONE
SVMMA, SECVNDVM STOICORVM
DISCIPLINAM

DISPVTTATIO PHILOSOPHICO HISTORICA

PARS POSTERIOR

QVAM DEFENDIT

PRAESES

GOTTLOB ERNST SCHVLZE

AA. MAGISTER ET DIACONVS AD AEDEM ARCIS
ET ACADEMIAE

DIE IV. IVNII A. C. MDCCCLXXXV.

HORIS POSTMERIDIANIS

ASSVMTO SOCIO

CHRISTIANO BEATO KENZELMANN

AA. MAGISTRO.

VITEMBERGAE

LITERIS CAROLI CHRISTIANI DÜRRII.

DE
CONHERENTIA MUNDI PARTIUM
EARUMQUE CVM DEO COMVNCTIONE
SVMMA SECVNDVM STOICORVM
DISCIPLINAM

DISVTTATIO PHILOSOPHICO HISTORICA
HAB. POSTERIOR
GOTTLOB ERNST SCHULZE
FRANCOF.

GOTTLOB ERNST SCHULZE
AA. MAGISTER ET DIACONVS AD AEDVM AEGIS
ET ACADEMIAE
DIE IV IVNI A. G. MDCCCLXXXV.
HOLIS POSTMERIDIANIS

CHRISTIANO REARO KENZELMANN
A. A. MAGISTRO

VITTMERBERGA
LIBRIS CAROLI CHRISTIANI DIERCKE

§. XVII.

Quae hucusque de mundi partium concentu, et omnium in mundo mutationum conspiratione cum universi integritate differuimus, ea et notiora esse videntur, et ad probandum faciliora; etenim in hoc physiologiae loco Stoicorum non est errans, vaga, et obscura opinio, sed constans et aperta. At altera, quae nunc sequitur, nostrae orationis pars, Stoicorum de nexu Dei cum mundo complectens placitum, ea aliquid habet et laboris et disceptationis. Etenim in explicando hoc placito, propter inopiam istorum librorum, in quibus fusus exposita fuit de natura numinis divini quaestio, sequi coactus sum locos quosdam, quos alienis ab hac quaestione libris intertexuere Stoici. Quin etiam propter illam librorum Stoicorum inopiam adversariorum Stoici systematis testimonia in hac causa non negligenda esse duxi. Quod vero maximum est, inconstantia quaedam verborum, quibus Stoici in hac causa utuntur, peperit multum difficultatis et obscuritatis, de eadem enim re utuntur vocabulis diverse quidem sonantibus, sed eadem significantibus, ut plane mirabile sit, unde haec inconstantia orta sit, cum in reliquis philosophiae locis conspiciens apud omnes Stoicos sit verborum usus et consentiens. Nec non mihi persuasum est, fuisse apud ipsos Stoicos dissensum quendam in hoc physiologiae loco, qui deinde peperit verborum varietatem et inconstantiam. Has singulorum Stoicorum dissidentes sententias recensere, nec operis esset, nec omnino fieri posset propter librorum inopiam; iam multum praestitisse mihi videor, si centrum illud investigavero, circum quod, globosae extremitatis instar, omnium Stoicorum voluuntur sententiae de Deo

Deo et eius cum rerum natura copulatione. Sed ad propositum revertor.

§. XVIII.

Haec totius naturae conspirans, continuata ac perfecta compositio fluxit a summo numine, cuius vi, ratione, potestate, mente, sapientia, sive quod est aliud nomen, quo Deum Stoici significant, omnia coelestia pariter ac terrena conflata sunt, reguntur, sustentantur ac conservantur. Sine hoc numine divino materiae, quae per se iners ac sine ulla vi iacet, nunquam fieri potuisset motus, et compositio, nec sine eiusdem cura ac providentia, mundi apta fabricatio constitisset et permanisset. In hoc decreto omnis consentit stoa, hoc ubique praedicant, et accerrime defendunt. Suntque illorum de Deo et illius providentia tam magnificae voces, ut eorum legens libros fere putes legere philosophos, placitis christianae religionis imbutos.^{h)} Ac fortasse unum tantum est, quod in eorum placito de maiestate numinis diuini summa, rite reprehendi possit, nempe decretum de aeternitate principii patientis, ex quo omnia effecta sunt. Sed quae nam antiquitatis schola, gens et natio tam prudens fuit, ut abduceret aciem mentis a sensuum consuetudine vitaeque communis usu, atque coniceret, Deum materiam quoque, cum antea non esset, creasse? Nos profecto in iisdem versaremur tenebris, nisi Deus ipse sua maiestate digniora nos docuisset. Tanta fuit omni tempore humanae mentis in rebus divinis imbecillitas ac inscientia!

§. XIX.

- h) Diligentissime ac copiose haec omnia probavit testimoniis Stoicorum Cel. Tiedemann Part. II. p. 190. seq. quem reperere non cogito. Imprimis hunc ii adeant, qui in doctrina Stoicorum de fato, nescio quid malignitatis, fraudis, ac impietatis latere volunt; Fatum enim apud Stoicos propterea est immutabilis Dei voluntas, quoniam Deus nihil nisi optima velle potuit.
- i) Videatur summus Moshemius in dissertatione, Num philosophorum a vera religione averforam aliquis mundum ex nihilo creatum esse voluerit, ad Cudworthi systema intellectuale p. 957.

§. XIX.

Sed nunc consideremus, qualis Dei secundum Stoicos natura fuerit et existendi modus, quomodo numen divinum ad universum mundum se habeat, quomodo cum hoc cohaereat, quomodo in eo efficax sit, quomodo omnia, quae in mundo sunt ac eveniunt, cernat, audiat, sentiat, et ubique in tanta rerum mole praesens esse, eamque moderari et regere possit? utrum ea omnia Deus sola voluntate, vi, ac nutu suo conficiat, an quodam utatur instrumento ac ministro? Supra, §. III. ostendimus, antiquitatem ignorasse notionem purae mentis, et Deum inclusisse in quoddam corpus, aut imaginem et formam, quae sensibus comprehenditur. Qualis autem haec imago apud Stoicos fuerit, declarare videntur quaedam voces apud hanc familiam saepius obviae, Deum nempe dicunt *τὸ εἶναι* seu *κοσμοῦ ψυχὴν*, *νεύ*, *ἡγεμονικόν*; universi animam, mentem, rationem. ^{k)} Ac ne quis forte putet, his verbis tantum significari originem et rem, e qua Dei notio ducta sit, et propterea Deum huius universi mentem dici, quod nulla potior in mundo res sit, e qua duci Dei notio, et cum qua comparari potuerit, quam animus humanus. Stoici enim prorsus incluserunt notionem Dei in imaginem animi humani, eiusque formam, ita ut Deus eodem existendi modo gaudet, quo animus humanus, eodem modo efficax sit mundo, quo mens in suo corpore, eodem modo cernat, audiat, sentiat, quo mens humana cernit, audit, sentit; Nec, maius quiddam animo complexi, Dei notionem, a mente hominis ductam, purgarunt ab eo, quod sensibus comprehenditur; nec illa notio tran-

^{k)} Anton. IV. §. 40. *ὡς ἐν ζῶνι τοῦ κόσμου, μίαν ἤσαν καὶ ψυχὴν μίαν ἐπεχόν, συνίχως ἵπτιον* (scil. oportet.) Seneca N. Q. in Praef. Quid est Deus? mens universi, et L. II. c. 45. Jupiter est rector, animus ac Spiritus, mundani operis. Lactantius dio. Instit. L. VII. c. 3. Stoici interdum sic confundunt, ut sit Deus ipsa mens mundi, et mundus sit corpus Dei.

transcendentalis est, in qua nihil cogitatur, quod e rebus corporeis profectum sit. Probo hanc sententiam ex duobus apud Plutarchum locis; prior exstat in libro de repugnantibus Stoicorum, p. 1053. verba haec sunt; *διολα μὲν γὰρ ὃν ὁ κόσμος πικρῶδης, εὐδύς καὶ ψυχὴ ἐστὶν ἑαυτῆ καὶ ἡγεμονικόν*: Alter vero in libro contra Stoicos p. 1077. *ἔοικεναι τῷ μὲν ἀνθρώπῳ τὸν Δία καὶ τὸν κόσμον, τῆ δὲ ψυχῆ τὴν προνοίαν. ὅπαν ἂν ἐκπυρῶσις γενήται, μόνον ἀφθαρτὸν εἶναι τὸν Δία τῶν θεῶν ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὴν προνοίαν, εἴτα ὅμα γενομένους ἐπὶ μίας τῆς τῆ αἰθέρος ἕσσης διατελεῖν ἀμφοτέρους*. Primum notandum, haec verba non esse Plutarchi verba, sed Chryssippi, et ex huius libris descripta. In priori autem loco distinguuntur ψυχὴ mundi, et ἡγεμονικόν mundi tanquam res diversae. In posteriori denique loco comparatur mundus et Deus cum homine, i. e. cum huius corpore et mente, mundus corpus est, Deus mens. Post dicitur, *τῆ ψυχῆ* scil. hominis similis est providentia divina i. e. providentia divina eodem fungitur munere apud Deum, et eiusdem est naturae, qualis apud hominem, et eius ἡγεμονικόν, ἢ ψυχὴ est. Tandem additur, in exustione mundi convenient in eundem aetheris locum providentia divina et Deus, et una in illo habitabunt. Ex his duobus locis patet, Stoicos distinxisse in Deo duas partes, nempe τὸ ἡγεμονικόν, et τὴν ψυχὴν, hasque duas partes similes esse τῷ ἡγεμονικῷ, et τῆ ψυχῆ hominis. Reliqua, quae ex his locis colligi poterunt, tum apparebunt, cum Stoicorum doctrinam de natura mentis humanae, et huius cum corpore commercio, investigaverimus.

§. XX.

Stoici tribuerunt animo humano partes octo, i. e. octo facultates, sensuum quinque, generandi sextam, eloquendi septimam, et cogitandi octavam. Vid. Diog. Laert. L. VII. segm. 157. et auctor libri de placitis phil. L. IV. c. 4. Vis cogitandi, sive rationalis facultas, dicebatur ἡγεμονικόν, νῆς, λογισμός, δυναμὶς λογικῆ

λογικῆ; Huius rationalis facultatis sedes perpetua in corde est collocata, vid. Diog. Laert. L. VII. segm. 159. et auctor libri de placitis phil. L. V. c. 5 et 21. Ex ea oriuntur reliquae facultates septem, quarum haec est ratio, uti describitur apud Plutarchum de plac. L. IV. c. 15. Procedit nimirum inde a parte animi principali spiritus quidam, sive aer, qui per totum corpus, instar flagellorum polypodis, diffunditur. Visus, verbi causa, nihil aliud est, quam aura, radii instar, a principali parte ad pupillam intentata; eadem ceterorum sensuum ratio est, idem fons; ἡγεμονικόν nempe extendit ad externa corporis organa suum spiritum, et haec organa sunt tantum foramina, per quae spiritus internus ea, quae extrinsecus sunt, audit, cernit, sentit;') sed et aliud quoddam est munus huius spiritus, a principali parte animi producti, et per corpus diffusum; per eum videlicet in corpore suo animi principatus efficax est, illudque movet. Hoc apparet ex loco Senecae ep. CXIII. ubi definitio ambulationis genetica, quam Cleanthes dedit, proponitur; secundum quam ambulatio est spiritus a principali usque in pedes permixtus. m) Quando corpus sopitum iacet, tunc principatus animi spiritum, per corpus diffusum, attrahit, et ambo eodem sunt loco, quae causa est, cur in somno nihil sentiamus. Vid. Diog. Laert. L. VII. seg. 158. Plut. de plac. L. V. c. 24. In morte autem hic spiritus prorsus perit, vid. Plutarch de plac. L. V. c. 24. Postremo adhuc observandum est, hunc spiritum, per totum corpus diffusum,

E 2

quo

D) Propterea a Stoico apud Ciceronem dicitur: mens sensuum fons est, atque etiam ipsa sensus est, eaque naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur. Acad. quaest. L. IV. c. 10. Haec naturalis vis est spiritus a principali parte extensus.

m) Chrysippus quidem hanc definitionem improbavit, et fontem ambulationis in ipsa principali animi parte posuit; vid. Sen. l. c. tamen Cleanthis definitio testatur nonnullos fuisse inter Stoicos, qui crederent, sine spiritu suo ἡγεμονικόν in corpore non efficax esse posse. Id et Ciceronis verba Acad. Q. IV. c. 10. innuere videntur.

quo quidque externarum rerum percipimus, *ψυχὴν* et *πνευματίου* a Stoicis dici, si nempe opponatur τῷ ἡγεμονικῷ. ")

§. XXI.

Si hanc de natura mentis humanae, inter Stoicos, sententiam ad locos, §. XIX. ex Plutarcho citatos, accommodamus, hi et lumen accipient, et, quae vera inter Stoicos, de natura divina, fuerit sententia, apparebit. Intelligimus enim, duas Dei partes, sive naturas, ἡγεμονικὸν nempe, et *ψυχὴν*, similes esse, duarum partium mentis humanae; ita, ut Dei ἡγεμονικὸν simile sit ἡγεμονικῷ mentis humanae, eandem habeat naturam, substantiam, et eodem fungatur munere, ac hominis ἡγεμονικὸν, *ψυχὴν* autem Dei, similis sit τῇ *ψυχῇ* hominis, i. e. sentiendi facultatibus idemque apud Deum conficiat, quod hominis *ψυχὴν* apud hominem conficit. Locis, ex Plutarcho citatis, addo nunc tertium, ex Diog. Laertio L. VII. seg. 138. qui ex §. XX. lucem accipiet, et nostram de duabus in Deo naturis, secundum Stoicos, firmabit sententiam. Dicit nempe Diogenes, Stoicos docuisse, τὸν κόσμον οἰκεῖσθαι κατὰ τὴν καὶ προνοίαν, εἰς ἅπαν αὐτῆ μερὸς δικαίως τε καὶ καθάπερ ἐφ' ἡμῶν τῆς ψυχῆς. Πάν μερὸς Θεοῦ, mundus, seu universum est; hoc eodem modo permeat natura divina, quo nostra mens suum corpus, nempe extendens ex se spiritum quandam, quo omnia cernit, audit, sentit, et ubique efficax est.

§. XXII.

Iam vero duarum in Deo partium vis, natura, atque proprietas, uberius explicanda est, idque optime fieri poterit, si analogo-

n) Anton. II. §. 2. δ, τι ποτε τῆτο αἷμι, σαρκὶ ἐστὶ καὶ πνευματίου (hoc πνευματίου L. III. §. 16. *ψυχὴν* dicitur) καὶ ἡγεμονικῷ. — Σίτισσι καὶ τὸ πνεῦμα ὅποιον τι ἐστὶν. αἷμος, ὅθεν αἶμα τὸ κῶτο, ἀλλὰ πάσης ἄρας ἐξεμμενον, καὶ παλιν εἰσφύμιον. Ἦαβ potestate *ψυχῆς* quoque bestiis tribuitur. Anton. VI. 14.

analogiam mentis humanae, quae divinae naturae imago et simulacrum fuit, sequimur. Humanae mentis principatus est ratio, vis cogitandi et appetendi; itaque erit ille divinae naturae principatus, perfecta ratio, quae callidissimo artificio ex materia inerti optime mundum fabricata est; moderatur, et gubernat. Hic Dei principatus tenet praeterita, praesentia, ac futura, hic fati auctor est, non habuit initium, nec habebit interitum. Est denique huius divini principatus sedes quaedam perpetua ac propria, (ut et principatus mentis humanae sedem habet certam et constantem,) sed, apud diversos Stoicos diversa. Nonnulli enim aethera, alii coelum, alii solem, alii purissimam aetheris partem, alii terram voluerunt esse principatus divini sedem atque domicilium. vid. Diog. Laert. VII. seg. 139. Eusebius praepar. evang. L. XV. c. 15. Cic. Acad. Q. L. IV. c. 41. Vnde haec opinionum diversitas nata sit, non liquet, fortasse una sedes visa est maiestate divina dignior, et accommodatior ad agendum, quam altera. Ex principatu mentis humanae manat spiritus, aer, exhalatio, quae per totum corpus diffunditur, quo et principatus sentit, operatur, et cum corpore cohaeret. Sic etiam ex principatu divinae naturae effluit spiritus, aer, et per universum funditur, in omnibus mundi partibus inest, qualis harum sit conditio, refert ad principatum, huius voluntatem perficit, huius sensus est. Principatus habet sedem certam, hic spiritus contra divinus omnemerrat per mundum, ubique est, in corporibus, plantis, animalibus aequaliter sedet. Nunquam quidem hic spiritus, a principatu emissus, interibit, tamen aliquando, cum mundus igne comburetur, se cum principatu coniunget, et ambo eundem aetheris locum occupabunt. Similiter in somno spiritus mentis humanae, et eius diffusus Spiritus, coniunguntur. Putabant nempe Stoici, principatui divinae naturae necessariae esse quietem, ut et principatui mentis humanae necessariae

est requies, qua se colligat, et novas vires accipiat;*) nonnulli tamen Stoici mundi interitum per ignem negarunt,†) hi fortasse melius de Deo cogitantes intellexerunt, Deum non indigere hac quiete et laboris intermissione.

§. XXIII.

Illud autem, quod inprimis huic spiritui divino a Stoicis tribuitur, hoc est. Primum docent, hunc spiritum divinum loco providentiae, et ipsam providentiam, esse. Videantur loci §. XIX. et XX. ex Plutarcho et Diogene laudati; quicquid igitur providentiae divinae Stoici tribuunt, id spiritus divinus, aut Deus per illum, perfecit. Porro aperte dicunt, hunc spiritum divinum esse vinculum, quod diversas mundi partes circumdet, colliget, et totius naturae faciat aptam conspirationem concentumque. Videatur Cicero de N. D. II. c. 7. et 45. Denique hoc spiritu divino, qui in omnibus rebus aequaliter inest, efficitur cuiusque rei substantia, existentia, proprietas, et a ceteris rerum generibus diversitas.‡) Id uberius illustrandum est. Primus spi-

o) Saltem secundum Senecam Iupiter, summus apud Stoicos Deus, et divinae naturae principatus, mundo resoluto, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus vid. ep. IX.

p) Vid. Cic. de N. D. II. 46. ubi de Panaetio id dicitur.

q) Diog. Laert. VII. seg. 138. τῶν δὲ κόσμου διοικήσει κατὰ τὴν καὶ προνοίαν, ὡς ἅπαν αὐτὰ μέρος διοικῶσι τὴν γῆν, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν τῆς ψυχῆς, (horum verborum vim vide §. XXI) ἀλλ' ἤδη δι' αὐτῶν πολλοῖ, δι' αὐτῶν δὲ ἡττοῖ, δι' αὐτῶν μὲν γὰρ ὡς εἰς κεντρικῆς, ὡς δὲ τῶν ὄσων, καὶ τῶν νεφῶν, δι' αὐτῶν δὲ αὐτῶν, ὡς δὲ τὰ χημικῶν. et seg. 139. Chrysippus dicit πρῶτος θεὸς ἀνεπιτητικῶς ὡς περὶ κεντρικῆς δια τῶν ἐν αἰθρῇ καὶ δια τῶν ζῶων ὄσων καὶ φυτῶν, δια δὲ τῆς γῆς αὐτῆς καθ' ἑξῆς. verbis dicitur et χωρεῖν δια τῆς duplex vis est subiicienda, una τῆ inesse, altera τῆ operari; primam vim probare nihil attinet, alteram vero, τῆ operari et efficacem esse, non esse commentitiam apparet ex segm. 147. ibi de eodem spiritu divino omnia permeante sermo est, et verba δια τῆ ζῆν κεντρικῆς explicantur per: αἰτῶν ἐστὶ τῆ ζῆν. Cum autem Laertius dicit, hunc spiritum divinum magis aut minus res mundi permeare, hoc significari existimo, maiorem et minorem effectus praestantiam; aequali enim intentione diffunditur per omnia spiritus divinus secundum Stoicos, v. Senec. Conf. ad Helv. c. 8. Verba igitur Diogenis sic essent vertenda; Diversa rerum omnium in mundo praestantia ac vis rationem habet in diversa efficientia spiritus divini, qui illis inest.

spiritus divini gradus, et infima illius efficientia cernitur in iis rebus, quae sensu carent, et tantummodo crescunt, vigent, et in terra gignuntur, in his operatur $\xi\zeta\omega$. Hoc verbo Gatakerus meram formam vult declarari a Stoicis, vid. ad Anton. L. VII. §. 14. Tiedemannus autem in expositione system. Stoici P. II. p. 46. putat, hoc verbo, apud Stoicos, vim quandam, et valetudinem indicari. Horum virorum dissensum optime conciliari posse putato distinctione quadam inter res sensu carentes; harum quaedam mera forma gaudent, et cohaerendi vi, v. c. lapides et ligna, his si tribuitur $\xi\zeta\omega$, formam significat. Sic a Sexto tribuitur $\xi\zeta\omega$ lapidibus et lignis, plantis vero et arboribus $\varphi\upsilon\sigma\iota\varsigma$, i. e. crescendi vis, vid. adv. Phys. I. segm. 81. et apud Plutarchum de repugn. Stoic. p. 1053. corporum color, durities, soliditas $\xi\zeta\omega$ dicitur. Quaedam contra rerum, sensu carentium, genera vigent, crescunt, augentur, ut ossa, nervi, arbores, plantae; harum rerum $\xi\zeta\omega$ constat in vi et valore quodam, qui et $\varphi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ dicitur, vid. Sextus l. c. Haec igitur rerum sensu carentium virtus, quae per $\xi\zeta\omega$ exprimitur (sive mera forma sit, sive vigor et crescendi vis) ea divini spiritus parte efficitur, quae illis inest. Secundus spiritus divini gradus, priori praestantior, inest in animalibus, quae sensuum usum habent, vivunt, et appetendi vi gaudent; horum vita, procreandi vis, ceteraeque facultates, quibus praestant rebus, sensu carentibus, dependent et efficiuntur a spiritu divino, qui illis infusus est.) Tertius denique gradus spiritus divini, ob effectum praestantissimus, inest in iis animalibus, quae una cum sensuum usu, habent usum rationis ac intelligentiae; his annuntiantur homines, sidera, et quatuor elementa; qui in hominibus est, is horum dicitur genius, mens, ratio, vid. Anton. V. §. 27. Qui in sideribus est, et quatuor elementis, is varia habet nomina, eorum videlicet Deorum, quos plebs veneratur. vid. Dio-

r) Vid. Diog. Laert. VII. segm. 156. animae animalium sunt partes animae mundi.

Diogenes Laert. L. VII. seg. 147. et auctor de Placit. phil. 1. c. 7. Omnium igitur rerum creatarum natura, proprietates, vis atque existentia proficiscitur, secundum Stoicorum doctrinam, a spiritu, quem supremus Deus sine intermissione exhalat, et per universum fundit. Hoc spiritu omnia constant, vigent, et vivunt, statimque pereunt, ac dissolvuntur, quando ab hoc spiritu deseruntur. Quae si ita sunt, apparet, hunc spiritum divinum idem esse, quod alias Stoici dicunt ardorem vitalem, ignem artificiosum, i. e. artificem, et mundi naturam. Quae enim his tribuuntur, ita comparata sunt, ut plane conveniant cum spiritus divini proprietatibus et operibus. Docent videlicet, calorem quandam vitalem, nostrorum ignium dissimilem, per omnem mundum esse diffusum, eoque res omnes, terra genitas, crescere, vigerere, sustentari ac esse; in animalibus autem et sideribus, per hunc ardorem vitalem, confici mentem, rationem, sensum; denique hoc ardore extincto, res omnes perire et consumi. Vid. Cic. de N. D. L. II. c. 9. seq. Naturam vero dicunt, esse ignem artificiosum, qui vim contineat, ratione et ordine gignendi rerum genera, s) eique naturae principatum quandam, ἡγεμονικόν, assignant.

s) Vid. Diog. Laert. L. VII. seg. 156. et Cicero de Nat. D. II. c. 22. Secundum Laertium segm. 148. natura quoque continet λόγος σπερματικός, i. e. leges et ratum ordinem, secundum quem quaevis rerum genera in hoc mundo gignantur; cf. segm. 157. ubi σπερματικός λόγος ea vis et facultas in homine dicitur, quae definito modo similia sui gignit; et Plutarchum de placitis, ubi κατὰ τὰς σπερματικὰς λόγους γιγνόμενα explicatur per καθ' ἡμετέραν γιγνόμενα L. I. c. 7. Quin etiam ipsum fatum nihil aliud erat secundum Stoicos, quam spiritus divinus, et eius efficientia. Vid. Plutarch de plac. I. 28. et Stobaeus ecl. phys. p. 12. Fuerunt quidem qui dicerent, has rationes feminales positas esse secundum Stoicos in materia, eiusque vi ac natura, ita ut Deus se applicarit tantum ad patientis principii naturam in rerum productione; sed haec sententia profus abhorret a Stoicorum doctrina. Docent enim constanter, materiam, principium patiens, esse iners, nulla vi, nulla facultate et proprietate praeditum, vid. Laert. L. VII. segm. 134. et 137. Senec. ep. 65. Plutarch adv. Stoic. p. 1076. Stobaeus in ecl. phys. p. 30. ὅλη ἀπείρος ἐστὶ καὶ ἀμορφος; ἀπείρος iners, i. e. omni vi carens, et qualitate; vid. Cic. de N. D. II. 37. et Acad. Q. I.

gnant. vid. Cicero de N. D. L. II. c. 11. Haec omnia etiam spiritui divino tribuuntur, proptereaque ardor vitalis, et ignis artificiosus Dei nomine appellantur.

§. XXIV.

Quanquam quidem habet haec Stoicorum de Spiritu divino doctrina multum obscuritatis, (praesertim non memini, me unquam legere rationes, ob quas eiusdem spiritus divini partes tot ac tantas rerum creaturarum efficerent vicissitudines diversasque naturas, et quomodo una particula aerae divinae in nonnullis rebus formam modo conficiat et crescendi vim, in aliis contra sensum, in ceteris autem rationem et intelligentiam;) tamen propter illam Stoicos iis non annumeraverim, qui pantheismum defendunt, et Spinozam sequuntur; is enim error, qui pantheismus dicitur, ante Cartesii famosam substantiae definitionem, quam dedit Princip. phil. L. I. §. 51. nasci vix potuit; deinde mundus Stoicorum non constat in sola cogitatione mentis divinae, et idealis tantum est, quod ii volunt, qui Spinozam sequuntur, sed mundus et Deus, secundum Stoicos, re et natura differunt; Deus incorporalis, simplex, et totius naturae vis est, mundus contra ex elementis, quae vi et qualitate carent, conflatus est; hic illius est fabricatio, et domicilium; ille huius moderator ac dominus; hic sine illo nec constare, nec manere potest. Hoc qui statuunt, illi longissime absunt ab errore Spinozae, qui omne, quod est, Deum esse putavit. Ratio autem, ob quam multum errorem Spinozae Stoicis tribuerunt, posita est et in nonnullis huius familiae vocibus, quae nituntur doctrina de fusione spiritus divini continuata, et in usu divini nominis inconsiderato, qui usus Stoicis cum omni antiquitate communis est. Iste enim

Q. I. c. 7. ubi *nocturnus* explicatur. Haec autem initii patientis et omnis materiae conditio iners causa fuit, ob quam voluerunt Stoici omnia rerum genera penetrari Spiritu divino, qui illis tribuat vim, qualitatem, proprietatem, substantiam; sic optime cohaerent omnia physiologiae Stoicae loca.

divinae naturae spiritus deus dicitur, illiusque opera dei nomine appellantur. vid. Cic. de N. D. I. c. 15. Seneca N. Q. II. c. 45. de Benef. IV. 7. Quando igitur Stoici dicunt, totum, quod videmus et non videmus, Deus est, id dicunt propter infusum per omnia, parva atque maxima, spiritum divinum. Par est ratio decreti Stoici, secundum quod Deus in exustione mundi omnia rerum genera in se recipiet ac resolvet, vid. Laert. VII. segm. 137. Non enim primam rerum omnium materiam secum coniungit, quae semper a Deo diversa manet, nec gignitur, nec interit, vid. Diog. Laert. VII. segm. 134. Sed, quoniam infusione spiritus divini quaevis rerum, ex materia constatarum, natura et essentia continetur, et hic spiritus in exustione mundi in Deum recedit, et ab hoc attrahitur, propterea dicunt Stoici, omnium rerum substantias et naturas aliquando in Deum esse reversuras. Antonini testimonio hanc sententiam confirmare possum, secundum quem nos aliquando mutatione quadam in rationes feminales, *σπερματικὸς λόγος*, recessuri sumus vid. L. IV. §. 14. Has vero rationes feminales continebat, ut supra vidimus, natura rerum omnium, i. e. spiritus divinus, ubique diffusus, naturae divinae instrumentum.

§. XXV.

Diximus, mentem humanam, secundum Stoicos, esse partem spiritus divini, aut animae mundi, neutiquam vero partem principatus divinae naturae. Haec sententia desiderat probationem uberiorem, cum propter diffensum eorum, qui Stoicam doctrinam interpretati sunt, a nostra sententia, tum propter ambiguitatem, quae est interdum apud Stoicos, quando de mentis humanae natura, eiusque origine, differunt. In hoc omnes Stoici conveniunt, vim cogitandi, appetendi, memoriae, inveniendi, ceterasque virtutes, quibus homo reliquis praestat rebus terrestribus, non cadere in crassa elementa, ex quibus id, quod sensibus percipitur, constatum est, sed esse praestantius quid, a
 natura

natura divina haustum ac libatum. Iam vero, si id, quod in nobis cogitat, pars Dei avulsa est, (*ἀποσπασμα τῆς Θεῆς* graece dicebatur) investigandum erit, utrum illud acceperimus ex parte Dei principali, an ex spiritu huius naturae, qui omnia tranat et complectitur. Seneca aperte docet, mentem humanam esse partem spiritus divini,*) et eius eandem vult esse naturam et originem, qualis siderum est, indeque putat natam esse animi humani inconstantiam, et eius novarum rerum cupiditatem perpetuam.**) Per sidera autem Stoici nunquam diviserunt principatum divinae naturae, quanquam illis tribuerent divinitatem, rationem, et sensum, propter inclusum, ut vidimus, spiritum divinum. Reliqua etiam, quae sideribus tribuuntur a Stoicis, abhorrent ab iis, quae principatui tribuuntur. Velleius denique, apud Cicer. de N. D. L. I. qui constanter et omni modo Stoicos, eorumque de Deo doctrinam vexare studet, nunquam ait, Stoicos lacerasse Deum distributione quadam per mentes humanas, quanquam idem c. XI. vehementer invehat in Pythagoram propter hanc Dei distributionem in mentes hominum. Si Stoici eadem cum Pythagora docuissent, eos profecto non intactos reliquisset. Unus est apud Arrianum locus,*) quo nostra de natura mentis humanae labefactari possit sententia, ibi enim mentibus humanis tribuitur divinitas, eaque bestiis tribui posse negatur, atque ex hoc Epicteti loco fortasse aliquis collegerit, mentes humanas esse partes divini principatus. Sed duplex est ratio, ob quam Epicteti loco, nullam tribuam vim ad refellendam nostram sententiam. Primo enim possumus concedere, Epictetum discessisse a sua familia, et principatum divinae naturae per mentes humanas distribuisse; quis enim unquam crederet, tot ac tantos acerrimo ingenio viros, quales Stoicos fuisse, et eorum monumenta, et omnis

F 2

*) Seneca ep. 66. Ratio, nihil aliud est, quam pars divini spiritus, in corpus humanum immerfa. Adde eundem ep. 110. ab initio, ubi dicitur: paedagogus noster non est deus ordinarius, sed inferioris notae.

**) Senec. Consol. ad Helv. c. 6.

*) L. II. diff. 8.

antiquitatis consensus testantur, nunquam dissensisse? perpetuum scilicet in placitis consensum respuit ingenii humani natura, quae amica varietati, semper aliorum virorum decreta mutat, et illis aut nonnulla addit, aut abrogat. Hoc in Epicteto facilius ferri poterit, quoniam hic, totus in morali philosophiae parte occupatus, duas reliquas, rationem differendi et physiologiam spernit et parvi aestimat. Hoc apparet ex huius viri sententia de ratione dominante apud Arr. L. II. d. 18. et 19. aliisque huius generis quaestionibus. At potuit etiam Epictetus spiritum divinum hominibus solummodo tribuere, et bestiis denegare, quoniam per illum homines ad similitudinem cum Deo accedunt, ac rationis participes sunt, quae in bestiis nulla est. Equidem non dubito, fore plerosque, qui fortasse mirentur hunc Stoicae sectae dissensum ab antiquitate reliquam, et illius optima parte,*) quae animi humani numinis supremi partem esse voluit. Huius dissensus nullam aliam causam fuisse intelligo, quam magnificam de Deo summo Stoicorum sententiam. Summus enim Deus, secundum Stoicos, est aeternus, praepotens, nullum habet virium suarum terminum, nihil est, quod non efficere possit. Tam excellens quiddam in corpora mortalia includere, et per illa distribuere fortasse nefas esse duxerunt. Reliquorum contra, apud antiquos, philosophorum Deus minoris est dignitatis et potentiae; Platonis v. c. qui etiam omnes res condidit, in perpetua versatur pugna cum materia, et hanc nunquam coercere et subigere potest; id, secundum Platonem, et mala in hoc mundo, et stellae istae, quae errantes dicuntur, testantur, quae sunt perpetua imbecillitatis divinae monumenta.

§. XXVI.

*) Plato introducit in Timaeo Deum, miscentem rationem suam cum rudis materiae anima efferata, et ex hac mistura fabricantem mundi animam. Ex reliquis autem huius mixturae ab eodem Deo mentes hominum sunt productae, ut Platoni placet. Antiquiores philosophos vero mentis humanae naturam deduxisse ex natura divina, apparet ex praecepto illo frequentissime obvio, *γινώσκεισθε τὸ θεῖον*, cuius non est sententia, ut nostra vitia et peccata contempleretur et adspiciamus, sed, ut memores simus nostrae cum Deo cognationis, et nostrae divinitatis vid. Cic. de Leg. I. c. 22.

Iam vero, si superiora repetentes anquirimus, qualia a Stoicis de divina natura dicantur, haud inficiari possumus, nisi iniqui esse velimus, talia a Stoicis dicta esse, quae cum digna sint summo numine et illius maiestate, Deus enim secundum Stoicos omnia fabricatus est optime et pulcherrime, tum hominum mentes excitare possint, ut pie et religiose summum rerum dominum colant, is enim, secundum Stoicos, omnia regit, conservat, et omnium rerum salutem curat. Quare cogitanti mihi de doctrina Stoicorum, haec semper visa est crepusculum matutinum illius lucis clarioris, quae divinitus sparsa ex nostri coeli complexu perniciosam penitus dispulit caliginem, et de maximis rebus sustulit opiniones vagas. Sed crepusculo matutino adhuc pugna est inter lucem futuram et tenebras, ambo inter se de dominatu luctantur; sive, ut clarius significem, quae volo, notio Dei a Stoicis inclusa est in formam et imaginem, ex qua imagine fluxit multus ac varius error. Testatur ingenii humani historia, absurdis cogitationem suam minus a consuetudine sensuum abducentes in Deum transferrent formam, perturbationes, aliosque mores humanos. Sed cur plus a Stoicis desideramus, quam desiderare fas est? Aetas, qua vixerunt, imaginem Dei sensualem peperit. Homo nimirum totius generis humani simulacrum est, genus humanum eadem in cogitando habet vicissitudines, quas homo quisque experitur. Initio infans, nihil amplius potest percipere, quam quod sensibus percipitur; si Deum cogitat, regem cogitat fatellitum turba stipatum, et per ministros omnia perficientem. Si infanti haec imago eripitur, Deus simul eripitur, nec amplius habet, quod de Deo teneat. Deinde puer, ad altiora ascendit, varia ac meliora audet, aciem mentis a sensuum consuetudine abducere studet; at quadam imbecillitate, quae ex infantia remansit, impeditur, quo minus sese liberet a sensuum illecebris, et imaginum sensualium irreptione. Deus tunc non amplius rex est,

sed mens, ac spiritus, circumdatus quodam subtiliore corpore; non ministris quidem indiget in fabricatione et administratione mundi, attamen materia quadam, rudi et indigesta, quam formet et figuret. Post iuvenis, virium suarum memor summa petit, sensuum perceptiones tanquam impedimenta spernit, cogitatione mentis nisi parit notiones transcendentales, quae corpore, compositione, et extensione vacant; quin etiam eo audaciae procedit, ut iam, utrum corpus sit, an nullum sit, dubitare incipiat. Tunc Deus est perfecta ratio, sola voluntate et nutu omnia perficiens, mundus statim exsistit, quando Deus voluit, nec antea chaos fuit, quam exsistit, (chaos, quod rudis et indigesta moles esse dicitur, et nonens est, ut cum schola loquar, et puerilis ingenii notio) et eodem temporis puncto, quo Deus vult, perit. Stoicorum aetas est puerilis totius generis humani aetas; aetatem prae se ferunt, ut eorum comites, Platonici ac Peripatetici; Deus illorum non prorsus vacat corpore, non sola voluntate, quicquid ipsi placuit, perficere potest, machinis et veftibus utitur in fabricatione, conservatione, et gubernatione universi, horumque loco, intentione et effusione sui spiritus; nec materiam produxit, cum antea non esset, sed tantum formavit et composuit, artificis instar, qui sine materia nihil potest fingere et producere. Quin etiam quiete quadam indiget Deus secundum Stoicos, perpetua enim spiritus intentio nimis visa est laboriosa et molesta. In his erroribus, et in tanta rerum maximarum ignorantia homines versati sunt, qui omne suum tempus litteris, cogitationi et philosophiae consecrarunt; quid de illis iudicandum erit, qui illo tempore litteras nunquam tetigerunt? et, quae fortasse nostras occupasset mentes superstitio, aut ignorantia, aut impietas, nisi melior de coelo fluxisset doctrina, intelligentiae humani generis aptior, et tranquillitati singulorum hominum accommodatior?

EMEN.

EMENDANDA.

- p. 14. l. 1. pro, vifa, antecedunt, l. vifa antecedunt,
p. 16. l. 13. pro, eaque l. eoque.
p. 19. l. 19. pro, ἀπολαθεῖν l. ἀκολαθεῖν.
p. 19. l. 22. pro, eius: quod l. eius, quod.
p. 33. l. 17. pro, fit l. fit.

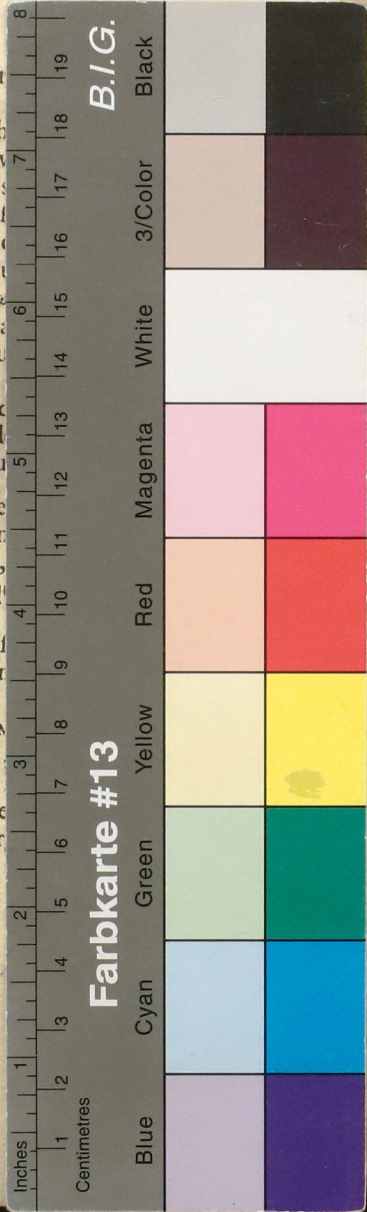
Alia leviora lector ipse facile emendabit.

Wittenberg, Diss., Erg. bd. 6, 1783/91

sb.

WD/P

479

6,15

DE
COHAERENTIA MVNDI PARTIVM
EARVMQVE CVM DEO CONIVNCTIONE
SVMMA, SECVNDVM STOICORVM
DISCIPLINAM

DISPVATIO PHILOSOPHICO HISTORICA
PARS PRIOR

QVAM

P R A E S I D E

IOHANNE MATTHIA SCHROECKH

HISTOR. PROF. P. O. BIBLIOTH. ACAD. DIRECTORE
INSTITVTI REG. HIST. GOETTING. MEMBR.
ORDIN. SOC. LAT. MARCH. BAD.
SODAL. HONOR.

DIE IV. IVNII A. C. MDCCCLXXXV.

PVBLICE DEFENDIT

AVCTOR

GOTTLOB ERNST SCHVLZE

AA. MAG. ET DIACONVS AD AEDEM ARCIS ET ACAD.

VITEMBERGAE

LITERIS CAR. CHRIST. DÜRRIL.

1785

7003